

La transmissió intergeneracional del català en parelles mixtes a l'illa de Formentera

The intergenerational transmission of Catalan in mixed-language couples on the island of Formentera

Rosa OLLÉ PLANAS

Societat Catalana de Sociolingüística. Institut d'Estudis Catalans

Data de recepció: 19 d'abril de 2016

Data d'acceptació: 17 de juny de 2016

RESUM

El present estudi pretén investigar quina llengua o quines llengües es transmeten de pares a fills en parelles mixtes, en les quals un dels membres de la parella té com a llengua primera (L1) el català i, l'altre, una llengua diferent del català (castellà o altres), en el territori insular de Formentera. L'estudi també analitza els possibles factors que han influït en la tria de llengües i quines ideologies lingüístiques es desprenen de les entrevistes fetes a nou informants de l'illa. D'altra banda, també pretén conèixer la vitalitat etnolingüística subjectiva del català entre els entrevistats i l'ús que en fan.

PARAULES CLAU: transmissió intergeneracional, sociolingüística, substitució, ideologies lingüístiques, català.

ABSTRACT

The object of this study is to investigate which language or languages are transmitted from parents to children in mixed-language couples in which one of the members has Catalan as the first language (L1) and the other one has a language different from Catalan (Spanish or others) on the island of Formentera. The study also analyzes the possible factors that have influenced the choice of languages and which linguistic ideologies are deduced from the interviews carried out with nine participants from the island. It also seeks to determine more about the subjective ethnolinguistic vitality of Catalan among the interviewees and how they use it.

KEYWORDS: intergenerational transmission, sociolinguistics, substitution, linguistic ideologies, Catalan.

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi de les parelles lingüístiques mixtes o heterogènies és, des de fa uns anys, un objectiu de treball per a sociolingüistes i sociòlegs de la llengua. El fet que la transmissió intergeneracional es consideri un factor clau per a la continuïtat d'una llengua, i en especial d'una llengua minoritària, ha fet que molts sociolingüistes catalans hagin engegat un treball d'investigació en territoris de parla catalana per determinar si el català continua sent la llengua de transmissió de pares a fills. L'estudi de la transmissió permetrà, a la llarga, poder avaluar en quin nivell del procés de substitució lingüística del català pel castellà es troben aquests territoris.

L'interès i la falta de dades d'alguns dels territoris de parla catalana sobre aquesta qüestió, conjuntament amb el desig de poder treballar amb persones de diferents llengües i cultures, m'ha fet decidir tirar endavant aquest estudi a l'illa de Formentera, un dels territoris no estudiats fins aquest moment.

2. MARC TEÒRIC

Aquest treball se centra, principalment, en dues bases teòriques. La primera és la teoria per la qual la transmissió lingüística intergeneracional se situa com a factor determinant per a la continuïtat d'una llengua, sobretot quan aquesta llengua està en perill de substitució lingüística. La segona és la teoria sobre la formació d'ideologies lingüístiques i la vitalitat etnolingüística subjectiva, com a indicadors dels motius de tria de la llengua de transmissió intergeneracional.

2.1. *La transmissió lingüística intergeneracional com a factor determinant de la continuïtat d'una llengua*

Un dels primers sociòlegs que va assenyalar la transmissió intergeneracional com a factor clau per a la continuïtat d'una llengua en un procés de substitució lingüística va ser Joshua Aaron Fishman.

Segons Fishman, «l'adopció generalitzada de la llengua substituent com a llengua familiar o *trencament de la transmissió lingüística familiar* sol indicar el moment decisiu de la substitució» (Fishman, 2001), és a dir, quan es produeix el trencament intergeneracional d'una llengua minoritària hi ha el perill que la llengua desaparegui.

Formentera —com les altres illes Balears— i tots els altres territoris de parla catalana es troben en procés de substitució lingüística del català (llengua autòctona) pel castellà (llengua substituent o expansiva).

En tots aquests territoris, la bilingüització s'inicia a causa dels diferents moviments migratoris. El sociolingüista Emili Boix apunta els *desplaçaments de població* com un

dels tres factors que han contribuït a la castellanització actual dels territoris de parla catalana, juntament amb la *subordinació política* i la *subordinació comunicativa* (Boix-Fuster, 2012: 59).

A les Illes Balears hi ha hagut un important augment de població no autòctona des de la segona meitat del segle xx:

La fase immigratòria illenca s'inicia amb una important immigració provinent de diferents comunitats autònomes espanyoles, tipologia que es mantindrà quasi exclusivament fins a la dècada dels setanta. [...] A partir de l'esmentada data [...] cada vegada és més important la presència de migrants estrangers. (Salvà, 2005: 133)

El contacte entre la població autòctona i la provinent de fora del territori insular ha afavorit la formació de nombroses parelles mixtes català/castellà en tot el conjunt de les Illes Balears. I, d'ara endavant, a causa de la globalització, la transnacionalització i la mobilitat —que afavoreixen, cada vegada més, els desplaçaments de població—, els perfils més habituals, segurament, seran els multilingües.

2.2. *Les ideologies lingüístiques*

El fet que els membres d'una parella no tinguin una mateixa llengua primera (L1) provoca que aquestes parelles hagin de fer una tria lingüística, tant en la llengua de relació amb la parella com en la llengua de relació amb els fills. Aquest fet comporta una *planificació lingüística familiar*, una planificació en relació amb l'ús de la llengua a la llar entre els membres de la família.

Però moltes vegades aquesta planificació no es fa d'una manera conscient. És en aquest punt que les ideologies lingüístiques incideixen a l'hora de determinar la tria lingüística o la pràctica del llenguatge familiar.

El camp d'investigació de les ideologies lingüístiques és tan ampli com la manera d'entendre'n el concepte. Nombrosos investigadors de la llengua han definit aquest concepte i hi han anat fent matisos al llarg dels últims anys, però la confluència entre totes aquestes definicions es troba en la interconnexió existent entre els diferents aspectes de la llengua i els diferents àmbits de la vida social.

En un estudi recent, Kathryn A. Woolard defineix *ideologies lingüístiques* com les representacions implícites o explícites que interpreten la relació entre la llengua i els éssers humans en el món social (Schieffelin, Woolard i Kroskrity, 2012).

Els diferents articles que formen aquest estudi se centren en la multiplicitat de l'anàlisi de les ideologies lingüístiques en una mateixa formació social amb l'objectiu de determinar quan i com es construeixen els vincles entre les diferents categories socials i culturals (llengua, nació, gènere, simplicitat, intencionalitat, autenticitat, co-neixement, desenvolupament, poder i tradició).

En sociolingüística, les formes lingüístiques són indicatives dels grups socials que les fan servir regularment. Normalment, la connexió entre aquestes formes i els parlants sorgeix de circumstàncies o successos històrics i polítics determinats.

A diferència d'estudis anteriors en què s'associava la ideologia dominant amb els grups socials dominats, en aquest volum els autors assenyalen que en les ideologies lingüístiques hi tenen un paper fonamental els mecanismes semiòtics que es filtren per mitjà d'allò que és acceptat culturalment sobre el funcionament del llenguatge en la vida social. Per tant, les ideologies sobre la llengua necessiten una lògica o sentit comú en relació amb altres idees perquè siguin tingudes en compte. Qualsevol idea que aconsegueixi una autoritat discursiva arribarà a ser dominant (Schieffelin, Woolard i Kroskrity, 2012: 405-423).

Els parlants s'adonen de les diferències lingüístiques usades i de la categorització social que se'ls atribueix; d'aquesta manera, les formes lingüístiques s'elaboren, se sistematitzen i es racionalitzen.

Per tant, aquestes ideologies que expressen la diferenciació lingüística, segons Gal, reuneixen tres propietats semiòtiques: la iconització, la recursivitat i l'elisió. La iconització és el resultat de la transformació dels trets lingüístics usats i les imatges socials a què estan vinculats. De manera que la representació ideològica associa trets qualitius lingüístics amb qualitats dels grups socials.

Quan aquests trets són recursius, reapareixen aquestes diferències dins del grup, les quals poden establir subcategories en relació amb aquestes icones, que es poden fer extensives no només dins del grup, sinó també intergrupament.

Això porta a l'elisió, a la simplificació d'un camp sociolingüístic per mitjà d'una determinada ideologia; les pràctiques d'algunes formes lingüístiques es readapten o modifiquen per tal que encaixin millor amb la ideologia.

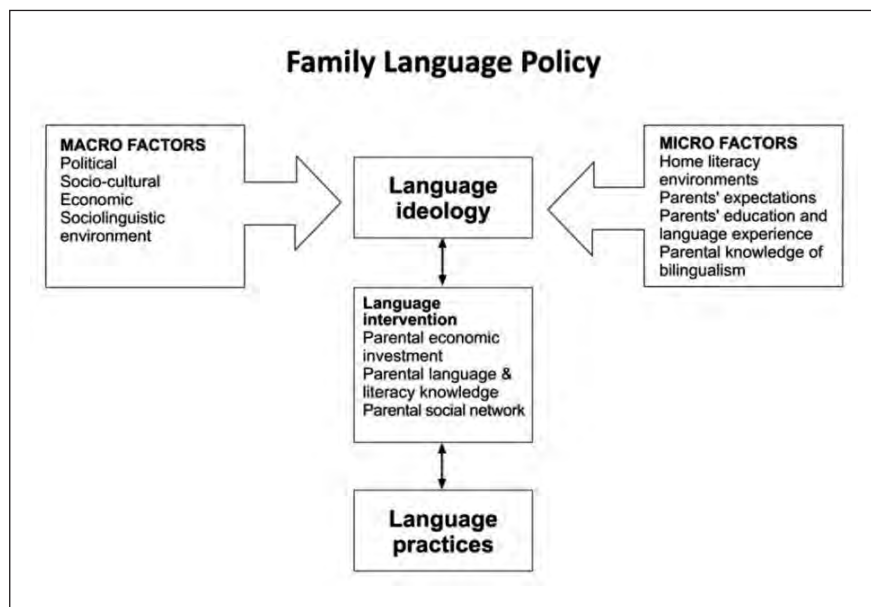
Aquests tres processos semiòtics de les ideologies lingüístiques, juntament amb un context històric i polític particular, produeixen una diferenciació sociolingüística que pot arribar a naturalitzar o a evidenciar qualitats morals, intel·lectuals i estètiques dels parlants.

En la figura 1, elaborada per Curdt-Christiansen, es reflecteixen els diferents factors que relacionen l'entorn social i l'entorn més íntim de la persona que incideixen en la formació de les idees lingüístiques i les pràctiques del llenguatge.

Un altre factor molt important relacionat amb la formació d'ideologies lingüístiques i la pràctica del llenguatge és la *vitalitat etnolingüística subjectiva* de la persona individual en relació amb una llengua, és a dir, la creença sobre les possibilitats de futur d'aquesta llengua. Segons els psicòlegs socials, la *vitalitat etnolingüística* (VEL) és un dels factors que permet que una llengua sobrevisqui, gràcies al valor positiu que se li atribueixi tant des de la mateixa comunitat lingüística (endogrup) com des d'una comunitat lingüística diferent (exogrup).

Tal com explica la psicòloga social M. Jesús Azurmendi en el seu llibre *Psicosociolingüística* (1999), la vitalitat etnolingüística depèn de tres factors macroestructurals: la dimensió demogràfica, la dimensió del suport i del control institucional i la dimensió de l'estatus, tant pel prestigi de la llengua i la cultura com pel prestigi de la seva

FIGURA 1
Factors que intervenen en la política lingüística familiar

FONT: Curdt-Christiansen, 2009.

situació historicosocial. Aquests tres factors estan interrelacionats positivament entre ells. Com més parlants, més suport institucional i més prestigi tingui una llengua, més vitalitat tindrà.

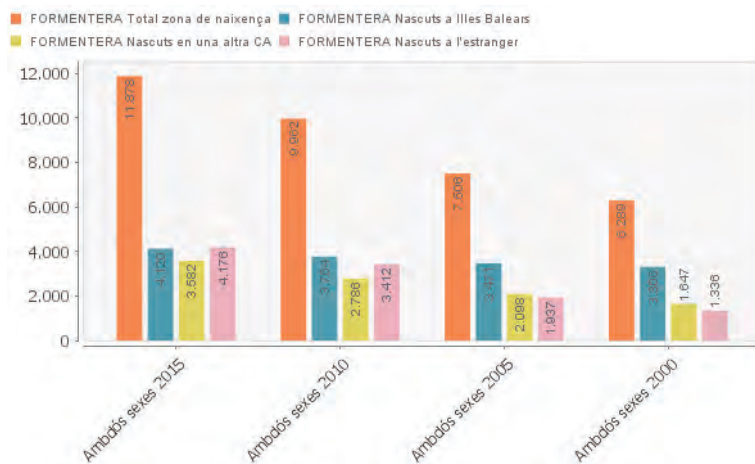
3. CONTEXT SOCIAL DE FORMENTERA

El turisme i la immigració arribats a Formentera a partir de mitjan segle passat van provocar una transformació important en la població de l'illa. Aquests dos factors van significar «la ruptura de l'estructura tradicional unida a la terra i a l'economia de subsistència, per una de nova, basada en el sector de serveis» (*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, 2006).

A Formentera, com deia Salvà, també es van produir dues grans onades immigratòries. La primera entre el 1968 i el 1975, procedent de la península Ibèrica, principalment d'Andalusia, Múrcia i Extremadura. La segona, a començaments del segle XXI, a causa del *boom* de la construcció. Nombrosos immigrants d'arreu del món van arribar a l'illa per treballar en aquest sector. Molts d'aquests treballadors només hi van anar per una temporada, però finalment alguns han acabat residint-hi.

Aquesta última onada immigratòria la podem veure representada en la figura 2, elaborada per l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (Ibestat).

FIGURA 2
Evolució de la població de Formentera (2000-2015), segons l'origen

FONT: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT). Espanya (CC BY 3.0).

Com podem observar en la figura 2, l'increment de població en els últims quinze anys ha estat de gairebé un 200 %. L'any 2000, Formentera tenia una població de 6.289 habitants; el 2015, la població ja era d'11.878 habitants.

La població formenterera està dividida en quasi tres parts iguals pel que fa al seu origen: un terç de la població és nascuda a l'estranger, un altre terç, a comunitats autònomes de l'Estat espanyol i un altre terç, a les Illes Balears (no s'especifica en quina de les illes, però se suposa que majoritàriament a Formentera). No tenim dades de la quantitat de parelles mixtes que hi ha a Formentera, però, tenint en compte que quasi dos terços de la població és d'origen no catalanoparlant,¹ la probabilitat que n'hi hagi moltes és elevada.

4. OBJECTIUS DE TREBALL

Els objectius de treball són els següents:

- Saber quina llengua es transmet de pares a fills a Formentera, en parelles mixtes en les quals un dels membres és d'origen formenterer i l'altre és originari d'algun territori de parla no catalana, i conèixer els motius de la tria lingüística.
- Analitzar quina influència tenen el context sociolingüístic de procedència i la ideologia lingüística de l'entrevistat a l'hora de transmetre la llengua als fills.
- Conèixer l'interès pel català de les persones novingudes a l'illa.

1. Cal tenir en compte que no totes les persones nascudes en una altra comunitat autònoma de l'Estat espanyol assenyalades en la figura 2 són d'origen castellanoparlant, ja que en aquest grup s'inclouen les persones immigrades procedents de Catalunya i del País Valencià.

5. METODOLOGIA

El recull d'informació es va fer per mitjà d'entrevistes semidirigides. Una de les condicions a l'hora de buscar els informants va ser que la persona amb L1 catalana fos descendent de famílies d'origen formenterer i que l'altra provingués d'un territori de parla no catalana de la península Ibèrica o bé de l'estranger.

Les entrevistes es van fer a la persona no autòctona de la parella, ja que es va veure interessant poder recollir les ideologies lingüístiques formades a partir d'una realitat sociolingüística diferent de la que viu actualment la persona entrevistada. Excepcionalment, una de les entrevistades és d'origen formenterer, ja que no ens va ser possible entrevistar la seva exparella de L1 castellana.

Per fer l'entrevista es va partir d'un qüestionari de cent preguntes utilitzat prèviament per a l'estudi sobre parelles mixtes a Catalunya (Boix-Fuster, 2009). Aquestes preguntes van ser adaptades a la realitat del lloc on es van fer les entrevistes.

El qüestionari està dividit en cinc blocs amb la finalitat d'anar descobrint els diferents factors que han influït en la formació de les ideologies lingüístiques dels informants. El primer està dedicat a la socialització de la persona entrevistada: la seva infància, el lloc de procedència i el moment de la seva arribada a l'illa. El segon, a la socialització de la parella: com es van conèixer, quina va ser la seva primera llengua de relació, quina és la seva xarxa d'amistats i quin el seu entorn laboral. El tercer bloc tracta de la socialització dels fills: les llengües de transmissió i ús en la família, l'escola i l'entorn social dels fills. El quart és sobre les expectatives lingüístiques de futur: quina és la llengua o llengües que creuen que els seran més útils als seus fills i amb quina creuen que se senten més còmodes a l'hora de parlar. I, finalment, el cinquè bloc està dedicat a la identitat de la persona en relació amb l'ús de la llengua i el lloc on viu.

5.1. *El treball de camp*

5.1.1. La recerca d'informants

Les entrevistes es van dur a terme durant una estada de set dies a Formentera. La recerca d'informants no va ser fàcil. Primerament, perquè es va partir de només cinc persones conegudes a l'illa per obrir el contacte amb possibles informants i, en segon lloc, perquè algunes de les persones a qui se'ls va proposar no van acceptar ser entrevistades perquè no estan a favor de l'ús del català com a llengua vehicular ni a l'escola ni a l'Administració insulars.

5.1.2. Les entrevistes²

Finalment, es va aconseguir entrevistar nou persones (quatre homes i cinc dones) de procedència cultural i lingüística molt diversa.

Les persones entrevistades fa entre dotze i quaranta-tres anys que viuen a Formentera. L'arribada d'aquestes persones a l'illa coincideix amb les dues onades migratòries de què parlava Salvà (2005): els informants que fa més de trenta anys que viuen a l'illa són d'origen espanyol i tenen el castellà com a L1, mentre que els informants que fa entre dotze i quinze anys que són a l'illa són d'origen estranger, i, per tant, tenen com a L1 la llengua del país del qual provenen. Això també queda reflectit en l'edat dels entrevistats. Els que provenen de l'Estat espanyol són els d'edat més avançada, i, per tant, amb fills que estan cursant estudis postobligatoris; els que provenen de l'estranger són més joves, i amb fills que encara cursen estudis obligatoris (primària o ESO).

Les entrevistes es van fer en català o en castellà en funció de la llengua amb què l'informant se sentia més còmode. En total, se'n van fer quatre en català i cinc en castellà.

La valoració de les entrevistes és molt positiva. Es va intentar que es desenvolupessin més com una conversa que no pas com un qüestionari. Des del primer moment es va fer servir un estil de parla col·loquial i una actitud empàtica que salvés la distància provocada per la situació entrevistador/entrevistat. La qualitat i la quantitat d'informació aportada pels entrevistats va ser considerable i molt útil per als objectius d'aquest treball.

Cal valorar molt especialment la implicació dels informants en el tema tractat i la bona acollida que vam rebre des del primer moment.

6. ANÀLISI DE RESULTATS

Tal com comentàvem en el marc teòric, les tries de llengua depenen d'una interconnexió molt complexa entre els diferents factors que hi intervenen.

Una de les dificultats d'aquest estudi a l'hora d'arribar a conclusions concretes sobre les ideologies lingüístiques dels entrevistats és que les variables contextuals que participen en la formació d'aquestes ideologies són molt diferents a causa de la diversitat de procedències i de la diversitat de llengües primeres de cadascun dels informants —sobretot pel que fa als de procedència estrangera. Per això s'ha vist convenient dividir l'anàlisi de les entrevistes en dos grans grups, amb la finalitat de poder analitzar possibles trets comuns en funció de l'origen dels entrevistats.

En primer lloc, doncs, s'analitzaran les entrevistes dels informants de L1 castellana i, en segon lloc, els informants de L1 estrangera, ja que, com hem vist anteriorment, a aquests dos grups també els diferencia l'edat i els anys que fa que viuen a l'illa. Per

2. Les entrevistes són consultables a: <http://hdl.handle.net/2445/96783>.

tant, podríem dir que cada grup ha viscut una realitat social diferent dins del mateix context social de l'illa, com a conseqüència dels diferents períodes i anys viscuts a Formentera.

Primerament s'han elaborat dues taules resum a partir de la fitxa de dades personals i lingüístiques que es va demanar a cada entrevistat abans de començar l'entrevista. A continuació es presentaran i s'analitzaran les principals ideologies lingüístiques que es desprenen de les respostes dels entrevistats en cadascun dels cinc blocs de preguntes del qüestionari. En molts casos hem considerat important citar textualment les paraules dels informants, que deixen entreveure una ideologia lingüística concreta.

Cap de les persones entrevistades no sabia que a Formentera s'hi parlés el català en el moment que hi van arribar.

Com veurem, el terme més usat per denominar la llengua de l'illa és *pagès*, però en alguns casos també han utilitzat *català*, *formenterer*, *formenterenc*, *formenterés*, *formenterense* o *formentereño*.

TAULA 1
Dades personals dels informants

<i>Sigla de l'entrevistat/-ada</i>	<i>Sexe</i>	<i>Edat</i>	<i>Lloc de naixement</i>	<i>Anys que fa que viu a Formentera</i>	<i>Edat dels fills</i>	<i>Estudis</i>	<i>Professió</i>
MG	D	56	Jaén	30	26 i 19	batxillerat	cuinera
MM*	D	45	Conca	27	25 i 24	primaris	constructor
MH	H	58	Villena (Alacant)	43	34, 29 i 18	primaris	taxista
MGO	H	57	Salamanca	38	30, 25, 24	primaris	hostaler
RG	H	54	Salamanca	33	26 i 23	empresarials	gerent magatzem
DI	D	29	Romania	13	13	turisme	empresària
CD	D	36	Romania	12	7	dret	repcionista
AI	D	36	Ucraïna	13	8	teatre	cambrera de pisos
FD	H	38	Itàlia	15	6 i 3 mesos	hostaleria	cambrer

* Totes les dades —excepte el sexe i l'edat— són de l'exparella de l'entrevistada.

TAULA 2
Dades lingüístiques dels informants

<i>Sigla de l'entrevistat/-ada</i>	<i>L1</i>	<i>Llengua d'ús habitual</i>	<i>Llengua de relació amb la parella</i>	<i>Llengua de relació amb els fills</i>	<i>Llengua de relació entre els fills</i>
MG	castellà	castellà	castellà	castellà	català
MM*	castellà	castellà	castellà	castellà	català
MH	castellà	català i castellà	castellà	català	català
MGO	castellà	castellà	castellà	castellà	català
RG	castellà	català i castellà	castellà	castellà	castellà
DI	romanès	català	català	català	—
CD	romanès	castellà	castellà	romanès	—
AI	ucraïnès	castellà i romanès	castellà	castellà i romanès	—
FD	italià	català	català	italià	—

* Dades de l'exparella de l'entrevistada.

6.1. Informants d'origen castellanoparlant

Tots els informants d'aquest grup van arribar a Formentera entre els anys setanta i vuitanta del segle passat per motius de feina, excepte l'única dona nouvinguda del grup, MG, que hi va anar de vacances i va decidir quedar-s'hi.

Formentera en aquell moment rebia la primera gran onada migratòria provinent de la Península. El turisme va començar a augmentar durant els mesos d'estiu. Per això la majoria d'informants d'aquest grup van començar a treballar en el sector hotelier de manera temporal. Només el marit de MM va treballar en el sector de la construcció. El fet de conèixer la seva parella va ser el motiu principal pel qual van quedar-s'hi a viure.

Els habitants de l'illa fins aquell moment eren majoritàriament d'origen formenterer i, per tant, la llengua predominant durant l'hivern era el català. Així doncs, d'entrada van estar immersos en un entorn sociolingüístic majoritàriament catalanoparlant. Alguns van formar part d'associacions esportives, educatives o culturals en les quals també es parlava el català. Tot i que actualment la població formenterera ja no és majoritàriament autòctona, el català es manté entre les persones d'origen formenterer.

MH: Ara hi ha molta gent que és de fora, però vaja, la gent de Formentera parla pagès.

L'opinió de MG contrasta amb la dels altres informants:

MG: [...] normalmente fuera de las casas hablaban castellano, pero dentro de las casas hablaban *pagès* [...]. Ahora se habla mucho más catalán. A ver, antes había también menos gente y el catalán se hablaba menos. Se hablaba entre la gente de aquí. Pero ahora se habla mucho más.

No sabem els motius pels quals MG considera que actualment es parla més el català que quan ella hi va arribar. Un dels possibles motius podria ser que hagi augmentat proporcionalment amb relació a l'augment demogràfic de l'illa, on també hi ha anat a viure molta gent provinent de territoris catalanoparlants (Catalunya i País Valencià).

Avui dia, tots els informants treballen en el sector turístic. A la feina, adopten majoritàriament el castellà, seguit de l'italià, l'anglès i l'alemany.

Pel que fa a l'ús de la llengua en l'entorn familiar, en totes les parelles mixtes d'aquest grup, a excepció de MM, la persona d'origen formenterer ha convergit a parlar el castellà amb la persona castellanoparlant d'origen, però cada membre de la parella ha mantingut la seva L1 amb els fills.

MG: Como ya empezamos hablando castellano, pues seguimos en castellano. [...] Cuando nació el primer hijo yo le dije: «háblame a mí en catalán también, como también le hablas al niño». Y no lo conseguí.

MH: [...] vegades sa dona parla en castellà i jo l'estic contestant en català. A ella no li surt parlar-me en català, no li surt, ella diu que no li surt.

E: Ya me has dicho que empezasteis hablando entre vosotros en castellano y que seguís hablando entre vosotros en castellano. No lo decidisteis, salió solo supongo que por el hecho que tu no conocías la lengua de aquí...

MGO: Exacto. Si en aquellos años hubiese habido lo que hay ahora, que hay una escuela para adultos en catalán, sí que me habría gustado en un primer momento. Ahora por pereza y, no sé, por comodidad. Como siempre en algunas ocasiones les digo a mis hijos «hablar en catalán», pero como siempre me han hablado en castellano, pues no les sale.

RG: Sí, salió de una forma natural. Su madre, lógicamente, su lengua materna era catalán y entonces a ella le salía hablarles en catalán. Y yo, claro, mi lengua materna es el castellano [...] y entonces pensamos que la forma que aprendieran los dos idiomas bien era que cada uno le hablara en su idioma materno y así lo decidimos. Pero tampoco tuvimos una conversación seria en este sentido.

MM ha adoptat el castellà tant en la relació de parella com en la relació amb els fills.

MM: Sí, a voltes li parlava coses en pagès, però ell el parlava molt malament i feia molta de gràcia i llavò me vaig acostumar a es castellà i llavò castellà sempre.

Però ara considera que ha estat un error:

E: Què aconsellaries a una parella com la vostra en què cadascú parla una llengua diferent?

MM: Que no facin sa mateixa locura que jo. Que si jo só de Formentera als boixos els hi ensenyis la llengua de Formentera, es pagès. I llavò, pues es pare que parli sa seva llengua, castellà si és castellà, i ja està.

Per tant, podem parlar de fills bilingües en la majoria dels casos. És important destacar que, en quatre dels cinc casos estudiats, la llengua de relació entre els fills és el català, fins i tot en la família de MM. L'únic cas en què els fills parlen el castellà entre ells és en la família de RG, el qual declara que ha estat per lliure elecció dels fills.

La consciència dels pares sobre el bilingüisme ha estat un dels factors més importants que han intervingut en la tria de llengües en les parelles mixtes català/castellà. Cada membre de la parella considera interessant transmetre la seva L1 amb la finalitat que els seus fills les coneguessin bé totes dues.

També hi ha hagut una preocupació per l'aprenentatge del català a l'escola. Alguns han tingut en compte aquest aspecte a l'hora de triar el centre d'ensenyament per als seus fills. Entre els companys de classe, els fills dels entrevistats parlaven tant el català com el castellà.

RG: [...] Si había que hablar en un grupo de amigos con uno en castellano y con el otro en catalán, no había ningún inconveniente en hacerlo, ni le daban ninguna importancia, que a mi es lo que más me gustaba. O sea, si tienes que expresarte en castellano, en castellano y si no en catalán. Lo importante es que todos estén a gusto, que todos estén contentos. Y que no se encuentre ninguno excluido ni apartado del grupo por eso.

Cal recordar que els fills de la majoria dels informants d'aquest grup ja estan cursant actualment estudis universitaris. Com veurem, la situació sociolingüística entre els companys d'escola o d'institut ha variat durant els últims anys.

MH manté una posició molt crítica pel que fa a l'ús actual del català en els centres d'ensenyament:

MH: Sa meua cunyada és mestra d'escola d'infantil. I aquí hay marroquis, hay rumanos... I bueno, quan algun garrit té un problema, i ve sa mare o son pare, davant del garrit tenen que parlar sempre en català [...]. Quan el garrit no està, sí que poden parlar en castellà, però davant de la criatura és en català. O sea que hem passat de lo que te deia, d'una dictadura franquista que no se podia parlar català a una dictadura moderna que te obliguen i no te dan opció a poder parlar...

En tres dels cinc casos estudiats es podria dir que mantenen una posició favorable envers la vitalitat etnolingüística del català. Però hi ha diversitat d'opinions pel que fa a quina és la llengua més útil per viure a Formentera; per treballar-hi, a més de les dues llengües oficials, consideren que cal saber com més idiomes millor:

MG: Hombre, para vivir aquí, el *pagès*, el catalán digamos [...]. Depende de que trabajo te exigen nada más que el italiano y el alemán. Ahora, si es que trabajas en el ayuntamiento, en el *Consell*, entonces sí que te obligan a que hables el catalán.

MGO: [...] yo creo que las dos tienen la misma influencia porque ya casi hay tanta gente que habla un idioma como otro aquí en Formentera. Y, bueno, ya sin decir los otros idiomas de fuera.

MH: Per viure, lo que és per viure, lo castellà i idiomes, no el català. [...] Un alemán, un italià que vulgui venir a Espanya, no aprendrà un català o un basc... aprendrà castellà. Entonces, si tu vols treballar amb turistes, si algun turista vol aprendre l'idioma no se decantarà per el català, està clar, es decantarà per el castellà.

En els informants hi ha un respecte evident cap a la llengua de la parella i la del territori on viuen, fins i tot en aquells informants en què la vitalitat etnolingüística subjectiva sembla més baixa. Tots, però, tenen clar que la llengua pròpia del territori és el català i que allà s'hi parla una de les variants.

Tots els informants entenen bé el català, però només dos dels entrevistats el parla habitualment. Les raons per no parlar-lo no deriven de cap ideologia en contra de l'ús del català, sinó que més aviat responen a motius de comoditat o de vergonya, com en el cas de MG i MGO. Tanmateix, en tots, hi ha una predisposició a fer-ho i per això, en molts casos, barregen paraules del català quan parlen en castellà; també es podria entendre com una forma de cortesia envers les persones catalanoparlants. Són conscients que la llengua és un factor d'identitat molt important per als formenterers i, per això, també saben que l'ús de la llengua autòctona és un mitjà que ajuda a apropar-los a la gent de l'illa; en l'ús hi ha una voluntat integradora.

MG: Sí, sí, esto sí. Si tu vienes hablando catalán, no es que te acepten mejor, sino que te encuentras más en tono con..., en donde estás. Si vienes y por ejemplo como yo llegué sin saber que aquí se hablaba otra lengua y que no entendía nada que nada y tenerme que meter con amigos, pues claro, si yo hablo catalán estoy dentro antes que si hablo castellano. Entonces, sí, si hablas catalán estás más cercano a ellos.

RG: [...] mi suegra me lo dice algunas veces: «si tu parles com naltros, t'estimaran més».

Una vegada analitzats tots els informants d'origen castellanoparlant, podem concloure que la **transmissió intergeneracional del català es manté en quatre de les cinc famílies entrevistades** (en tres, juntament amb el castellà).

6.2. Informants d'origen estranger

Les persones entrevistades d'aquest grup són d'origens diferents. Van arribar a l'illa a començaments del segle XXI.

En aquell moment, Formentera era una illa diferent, demogràficament i lingüística, de la que va rebre els informants del primer grup. La norma social de parlar el castellà als nouvinguts estrangers estava totalment arrelada en la gent de l'illa i també hi havia molta més població castellanoparlant que als anys setanta.

En l'anàlisi dels resultats d'aquest grup, s'ha vist convenient fer una divisió segons els resultats de l'estudi i els possibles factors comuns que han intervingut en la tria de llengües de transmissió.

En les famílies dels informants DI i FD, **el català es transmet de pares a fills** (en la de DI es transmet únicament el català i, en la de FD, el català i l'italià).

DI i FD van tenir contacte amb aquesta llengua des del primer moment que van arribar a Formentera.

DI hi va anar per visitar uns familiars que hi vivien. Va conèixer la seva parella a l'hotel on s'allotjava i on va sentir parlar el català per primera vegada. L'interès per aquesta llengua va ser fort de bon començament. Tot i que la primera llengua de relació amb la parella va ser l'anglès, al cap de pocs mesos van convergir al català:

DI: [...] vaig tenir curiositat per conèixer aquesta llengua. [...] I havia sentit paraules idèntiques al romanès: «foc», «fum», «pruna»... moltes! [...] Vaig començar sense por —no vaig tenir ni por ni vergonya, al principi— això sí, després d'una temporada, ell [la parella] anava parlant paraules en anglès, castellà, català... I la seva família em parlava en català [...] ho vaig demanar a tothom qui coneixia, i alguna cosa que no entenia sí que ho demanava, i en quatre o cinc mesos vaig aprendre a defensar-me prou bé en català.

FD coneixia l'illa perquè hi havia estat de vacances. La seva formació en el camp de l'hostaleria el va fer decidir a muntar un negoci a l'illa i quedar-s'hi a viure. Quan s'hi va instal·lar ja coneixia persones autòctones i va aprendre a parlar el català de seguida:

FD: [...] jo m'he relacionat amb gent d'aquí sempre. Mai he tingut, m'hai quedat en un gueto d'italians com ho fan aquí. [...] jo tinc un lloc públic, una cafeteria, i la majoria dels meus clients són gent d'aquí.

Amb la seva parella actual van convergir al català des del començament de la relació:

FD: Això te surt espontani. [...] quan coneixes una persona en un idioma llavò val per sempre, saps? Te costa canviar-lo. [...] I sí, parlem formenterenc.

Aquests dos informants usen habitualment el català. Són persones totalment integrades a l'illa. Tenen una consciència clara sobre la vitalitat etnolingüística del català, i per aquest motiu troben que és la llengua més útil per viure a Formentera. Per

treballar-hi, l'anglès, com a la llengua de domini internacional. Tot i així, FD ha adoptat el castellà com a llengua de relació entre els treballadors i DI, en el seu lloc de treball, usa majoritàriament el romanès, el castellà i l'italià.

Són molt respectuosos amb la llengua i els costums del lloc on viuen. Segons la seva opinió, la llengua és el factor integrador més important per poder formar part del grup social autòcton.

FD: [...] jo estic encantat de la vida de parlar es seu idioma perquè jo estic visquent aquí i s'idioma m'ha ajudat molt a integrar-me en sa gent d'aquí, además.

DI: [...] Si tu no parles [català] no entens la cultura d'aquesta gent.

DI no fa distincions a l'hora d'anomenar la variant que es parla a l'illa. Declara que s'hi parla «català», amb una clara intenció unitarista pel que fa a la llengua catalana. FD, com hem vist, anomena la llengua de l'illa «formenterenc», com a idea d'identitat, de pertinença a un grup lingüístic concret.

En les famílies de les informants CD i AI, a diferència dels dos informants anteriors, **no s'ha transmès el català**, tot i que els fills el coneixen perquè l'estudien a l'escola i el parlen amb els avis paterns. Curiosament **les llengües transmeses són el romanès i el castellà**, tenint en compte que una de les entrevistades no és d'origen romanès, sinó ucraïnès, és a dir, que no ha transmès la seva L1, sinó la seva L2.

CD va conèixer la seva parella a Bucarest i va anar a viure a l'illa per estar amb ell. La seva primera llengua de relació va ser l'anglès, però més tard van convergir al castellà.

AI hi va anar per motius de feina. No va saber fins al cap de dos mesos de viure-hi que a l'illa s'hi parlava català. Això indica que el seu entorn social, d'entrada, va estar format per persones no autòctones. Amb la seva parella han parlat des del començament en castellà.

Aquestes dues entrevistades usen habitualment el castellà perquè és la primera llengua que van aprendre quan van arribar a l'illa. Han vist la necessitat d'aprendre el català en el moment que les seves filles han anat a l'escola. Reivindiquen que la gent de l'illa hauria de parlar el català als nouvinguts perquè els ajudaria a aprendre'l. Actualment totes dues estan estudiant català a l'escola d'adults del Consell Insular de Formentera.

CD: [...] la gente cuando no me conocía, el primer impulso era hablarme en *pagès*, pero luego, como pasaba entonces pasa ahora también, cambian enseñanza [...]. Por eso supongo que es más difícil aprender. [...] como todo el mundo a un extranjero un *pagès* le habla castellano, pues vas aprendiendo el castellano.

E: ¿Le hablarías a tu hija en catalán?

CD: Sí. Y le hablaría a mi hija en rumano, siempre en rumano porque he tenido mucho empeño en que lo sepa —la lengua materna. Pero quizás con mi pareja hablaría el catalán el día de hoy.

En aquestes dues parelles, la persona d'origen formenterer no ha transmès el català als fills, sinó que ha convergit al castellà de la parella i l'han convertit en llengua de relació familiar.

Tot i que, a l'escola, les filles de les entrevistades reben ensenyament en català remarquen que entre els companys sempre parlen castellà. CD mostra una vitalitat etnolingüística subjectiva més positiva que AI vers el català.

Totes dues són molt respectuoses amb la cultura i la llengua locals, però opinen que la integració a l'illa depèn més de com és la persona que de la llengua que parli. Pensen que la gent anomena el català en funció del lloc on es parla, i saben que també hi ha diferències a l'hora de parlar-lo, encara que elles no les sàpiguen distingir.

Després d'analitzar la transmissió lingüística familiar d'aquest grup, podem afirmar que els fills de tots els informants d'origen estranger són multilingües, ja que a més de les dues llengües oficials de l'illa també coneixen la L1 estrangera dels entrevistats.

7. CONCLUSIONS

Segons les dades obtingudes, en la majoria de parelles mixtes entrevistades el català s'ha transmès de pares a fills.

La transmissió del català representa un 66,6 % del total dels informants. Com veiem, el català s'ha transmès majoritàriament entre les parelles formades per L1 catalana / L1 castellana, en les quals, a més del català, s'ha transmès també el castellà. En dues parelles de L1 catalana / L1 estrangera també s'ha transmès el català, ja que la persona estrangera ha convergit al català de la seva parella i ha esdevingut llengua familiar.

Un dels motius principals pels quals s'ha transmès el català en aquestes famílies respon a una vitalitat etnolingüística subjectiva favorable al català per part de les persones d'origen no formenterer. Altres motius són el fet de considerar el català com la llengua pròpia del territori o la intenció que els fills esdevinguessin bilingües. En els casos de no transmissió del català, hi han intervingut factors relacionats amb la primera llengua d'aprenentatge dels noutinguts. Quan ha estat el castellà, la persona formenterera ha renunciat al català en la transmissió de la llengua als fills.

Davant la possibilitat de tria entre les dues llengües oficials del territori, un 50 % de les persones estrangeres entrevistades han optat pel castellà perquè és una llengua de domini més gran. Com veiem, també, algunes entrevistades d'origen estranger fan responsable la gent de l'illa del seu coneixement del castellà i no del català per haver fet ús de la norma social que estableix el castellà com la llengua apropiada per adreçar-se a una persona estrangera.

En set de les nou parelles objecte d'estudi, les persones d'origen formenterer han convergit al castellà a l'hora de comunicar-se amb la parella, tant en les parelles de L1 catalana / L1 castellana com de L1 catalana / L1 estrangera, a excepció de dues parelles que han convergit al català i que, curiosament, són parelles formades amb una

persona d'origen estranger. No hi ha cap cas de divergència lingüística entre les parelles mixtes estudiades.

Pel que fa a la pràctica del llenguatge, dos dels cinc informants de L1 castellana parlen habitualment en català, en canvi, proporcionalment, aquesta pràctica és més freqüent en els casos de L1 estrangera (dos dels quatre entrevistats). Els castellanoparlants d'origen alleguen que els motius per no parlar el català és que els fa vergonya o que els és més còmode parlar la llengua primera que haver-ne d'aprendre una de nova, tot i que els agradaria. En canvi les persones vingudes de l'estranger no el parlen perquè han après primer el castellà i no troben imprescindible aprendre el català per poder-se comunicar. Els dos motius més comuns de la pràctica del català en persones arribades a l'illa són la intenció d'integrar-se a la societat formenterera o el convenciment que aquesta llengua és la pròpia del territori on viuen i, per tant, és la que s'ha de parlar. Cal destacar que dues de les entrevistades han començat a tenir interès per aprendre el català com a conseqüència de l'ús a l'escola. Per tant, l'ús del català com a llengua vehicular en l'educació, com veiem, és una possible manera de guanyar nous parlants.

Quant a la llengua de futur dels seus fills, la majoria d'informants consideren que, per viure a l'illa, tant el català com el castellà els seran útils. En canvi, per treballar-hi pensen que el castellà els servirà molt més que el català, tenint en compte que Formentera és una illa que viu majoritàriament del turisme. Per tant, es percep una vitalitat etnolingüística subjectiva a favor del castellà per raons pragmàtiques, per la mateixa raó que s'opta per l'anglès per damunt d'altres llengües estrangeres. També consideren important conèixer l'italià perquè la gran majoria de turistes que visiten l'illa procedeixen d'Itàlia, però no es plantegen el fet d'estudiar-lo perquè la similitud entre llengües llatines en facilita l'aprenentatge oral. Totes les persones entrevistades estan d'acord que l'adquisició de més d'una llengua alhora durant la infància facilita l'assoliment de llengües en el futur.

Els fills dels entrevistats usen habitualment totes dues llengües, però la tria de la llengua d'interlocució, en general, la marca la persona de parla castellana.

És important remarcar que, entre els companys d'escola, els fills dels entrevistats que actualment estan cursant estudis obligatoris (primària o ESO), usen habitualment el castellà, independentment de la llengua que facin servir a casa. Es dona el cas que fins i tot entre fills de famílies catalanoparlants parlen entre ells en castellà. En canvi, els entrevistats que tenen fills que actualment cursen estudis postobligatoris declaren que, quan els seus fills anaven a l'escola o a l'institut, parlaven en català o en castellà en funció de la llengua d'ús dels companys.

Per tant, podem observar una tendència en l'augment de l'ús del castellà fora de les aules en relació amb el que hi havia no fa gaires anys. Aquesta tendència castellanitzadora coincidiria amb la informació sociolingüística sobre l'IES Marc Ferrer proporcionada per Vicent Ferrer, filòleg i professor d'aquest institut.³

La majoria de persones entrevistades opinen que la variant del català que es parla a Formentera és un factor d'identitat important per a la gent nascuda a l'illa i que el fet

3. Podeu consultar aquesta informació a: <http://hdl.handle.net/2445/96783>.

de parlar-lo ajuda a la integració en la societat formenterera. No s'ha observat que en la denominació de la variant del català d'aquesta illa hi hagi una idea secessionista de la llengua, sinó més aviat un sentiment de pertinença a un grup lingüístic diferenciat d'altres dels territoris catalans. La majoria de gent l'anomena *pagès*, però, en general, en les converses s'alterna aquesta denominació amb la de *català*, la qual cosa fa pensar que tothom té clar que és la mateixa llengua amb alguns trets característics diferents. Només una de les persones entrevistades no fa cap mena de distinció entre variants i identifica la llengua del territori com a *català*. Malgrat això, algunes de les intervencions dels informants apunten que hi ha una part de la població —no sabem si gran o petita— que manifesta opinions en contra de la unitat de la llengua.

Com dèiem al començament, la mostra d'opinions recollides és mínima amb relació a la gran quantitat de parelles mixtes que viuen a Formentera, per tant, seria interessant poder ampliar aquest estudi recollint opinions de sectors de població de procedències diferents a les quals en aquesta ocasió no s'ha tingut accés. També seria bo poder entrevistar moltes més persones per veure si realment els resultats d'aquest estudi representen la majoria de la població formenterera o no, la qual cosa ens indicaria el grau de substitució lingüística que hi ha a l'illa. De tota manera pensem que en aquest estudi han quedat reflectides opinions molt interessants en relació amb la llengua —siguin majoritàries o no— que formen part de la realitat sociolingüística de l'illa. Aquestes opinions ens indiquen que la llengua catalana continua sent la llengua d'identificació de la comunitat formenterera i que és present entre els habitants de l'illa.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- AZURMENDI, María Jesús (1999). *Psicosociolingüística*. Vitòria: Universidad del País Vasco, p. 263-276.
- BOIX-FUSTER, Emili (2009). *Català o castellà amb els fills?: La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.
- (2012). *Civisme contra cinisme: Llengües per viure i conviure*. Premi Serra i Moret 2010. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família, p. 59-153.
- CURDT-CHRISTIANSEN, Xiao Lan (2009). «Invisible and visible language planning: Ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec». *Language policy*, núm. 8, p. 351-375.
- Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* (2006): *Formentera*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Departament de Cultura i Obra Cultural Balear. Secció de Formentera, p. 72-74 i 162-182. [Edició impresa]
- FERRER, Vicent (2001). «Experiències de planificació lingüística escolar a l'IES Marc Ferrer (Formentera)». Comunicació a la I Trobada de Coordinadors de Normalització Lingüística, a Mallorca. [Comunicació cedida per l'autor]
- FISHMAN, Joshua Aaron (2001). *Llengua i identitat*. Alzira: Bromera, p. 21-55, 107-135 i 191-215.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE LES ILLES BALEARS (IBESTAT). <<http://ibestat.caib.es/ibestat/inici>> [Consulta: març 2016].

SALVÀ, Pere Antoni (2005). «La nova realitat geodemogràfica de les Illes Balears al començament del segle XXI: creixement de la població i fluxos migratoris». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 18, p. 131-141.

SCHIEFFELIN, Bamb B.; WOOLARD, Kathryn A.; KROSKRITY, Paul V. (2012). *Ideologías lingüísticas: Práctica y teoría*. Madrid: Catarata, p. 19-59 i 405-423.